HOTĂRÂREA CURȚII (Camera întâi)

28 iulie 2016*

„Trimitere preliminară — Protecția consumatorilor — Directiva 93/13/CEE — Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii — Contract de credit care conține o clauză abuzivă — Executare silită a unei hotărâri arbitrale pronunțate în aplicarea acestei clauze — Răspunderea unui stat membru pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii imputabile unei instanțe naționale — Condiții pentru angajarea răspunderii — Existența unei încălcări suficient de grave a dreptului Uniunii”

În cauza C-168/15,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Okresný súd Prešov (Tribunalul Departamental din Prešov, Slovacia), prin decizia din 12 martie 2015, primită de Curte la 14 aprilie 2015, în procedura

Milena Tomášová

împotriva

Slovenská republika – Ministerstvo spravodlivosti SR,

Pohotovosť s. r. o.,

cu participarea:

Združenie na ochranu občana spotrebiteľa HOOS,

CURTEA (Camera întâi),

compusă din doamna R. Silva de Lapuerta (raportor), președinte de cameră, și domnii J.-C. Bonichot, C. G. Fernlund, S. Rodin, și E. Regan, judecători,

avocat general: domnul N. Wahl,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

având în vedere procedura scrisă,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru guvernul slovac, de B. Ricziová, în calitate de agent;

— pentru guvernul ceh, de M. Smolek, de J. Vláčil și de S. Šindelková, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: slovaca.

— pentru Comisia Europeană, de A. Tokár, de D. Roussanov și de M. Konstantinidis, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 14 aprilie 2016,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de decizie preliminară privește condițiile de angajare a răspunderii unui stat membru pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii imputabile unei instanțe naționale.

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între doamna Tomášová, pe de o parte, și Slovenská republika – Ministerstvo spravodlivosti SR (Republica Slovacă – Ministerul Justiției din Republica Slovacă, denumită în continuare „Republica Slovacă”) și Pohotovosť s. r. o., pe de altă parte, în legătură cu executarea unei hotărâri arbitrale prin care doamna Tomášová a fost obligată la plata unor sume de bani legate de un contract de credit de consum.

Cadrul juridic

3 Articolul 3 din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273) prevede:

„(1) O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.

(2) Se consideră întotdeauna că o clauză nu s-a negociat individual atunci când a fost redactată în prealabil, iar, din acest motiv, consumatorul nu a avut posibilitatea de a influența conținutul clauzei, în special în cazul unui contract de adeziune.

Faptul că anumite aspecte ale unei clauze sau o anumită clauză au fost negociate individual nu exclude aplicarea prezentului articol pentru restul contractului, în cazul în care o evaluare globală a acestuia indică faptul că este, cu toate acestea, un contract de adeziune.

În cazul în care orice vânzător sau furnizor [a se citi «orice profesionist»] pretinde că s-a negociat individual o clauză standard, acestuia îi revine sarcina probei.

(3) Anexa conține o listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive.”

4 Articolul 6 alineatul (1) din această directivă prevede:

„Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor [a se citi «de către un profesionist»], în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze [a se citi «potrivit dispozițiilor sale»], în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

5 Doamna Tomášová este o pensionară al cărei unic venit este o pensie în cuantum de 347 de euro. În cursul anului 2007, ea a încheiat un contract de credit de consum cu Pohotovosť, de la care a contractat un împrumut de 232 de euro.

6 Acest contract se prezenta sub forma unui contract de adeziune care conținea o clauză de arbitraj ce atribuia unui tribunal arbitral cu sediul situat la mai mult de 400 de kilometri de domiciliul doamnei Tomášová o competență exclusivă pentru soluționarea litigiilor referitoare la acest contract. Pe de altă parte, potrivit contractului menționat, rata dobânzilor de întârziere era stabilită la 91,25 % pe an. În plus, același contract nu menționa dobânda anuală efectivă globală aplicabilă.

7 Întrucât a avut întârzieri în rambursarea creditului și nu a putut plăti dobânzile de întârziere scadente, doamna Tomášová a contractat un alt împrumut de 232,36 euro de la Pohotovosť.

8 Prin deciziile din 9 aprilie și din 15 mai 2008 ale Stálý rozhodcovský súd (Tribunalul Permanent de Arbitraj, Slovacia), doamna Tomášová a fost obligată la plata către Pohotovosť a mai multe sume pentru nerambursarea creditelor în cauză, a dobânzilor de întârziere și a cheltuielilor de judecată.

9 După ce aceste decizii au dobândit autoritate de lucru judecat și au devenit executorii, la 13 și la 27 octombrie 2008, Pohotovosť a introdus cereri de executare la Okresný súd Prešov (Tribunalul Departamental din Prešov, Slovacia), care le-a admis prin deciziile din 15 și din 16 decembrie 2008.

10 Potrivit deciziei de trimitere, procedurile de executare în cauză erau încă în desfășurare la momentul introducerii prezentei cereri de decizie preliminară.

11 La 9 iulie 2010, doamna Tomášová a introdus împotriva Republicii Slovace o cerere de obligare la plata sumei de 2 000 de euro pentru repararea prejudiciului care rezulta, potrivit acesteia, dintr-o încălcare a dreptului Uniunii de către Okresný súd Prešov (Tribunalul Departamental din Prešov), pentru motivul că, în cadrul procedurilor respective, această instanță a admis cereri de executare a unor decizii pronunțate în temeiul unei clauze de arbitraj abuzive și care aveau ca obiect recuperarea unor creanțe determinate în aplicarea unei clauze abuzive.

12 Prin hotărârea din 22 octombrie 2010, Okresný súd Prešov (Tribunalul Departamental din Prešov) a respins ca neîntemeiată cererea formulată de doamna Tomášová pentru motivul că aceasta din urmă nu epuizase toate căile de atac de care dispunea, că procedurile de executare în cauză nu se încheiaseră definitiv și că, în consecință, prejudiciul invocat nu se considera încă realizat, astfel încât cererea respectivă fusese introdusă în mod prematur.

13 Doamna Tomášová a formulat apel împotriva acestei hotărâri.

14 Prin decizia din 31 ianuarie 2012, Krajský súd v Prešove (Curtea Regională din Prešov, Slovacia) a anulat hotărârea respectivă și a trimis cauza spre rejudecare la Okresný súd Prešov (Tribunalul Departamental din Prešov).

15 În aceste condiții, Okresný súd Prešov (Tribunalul Departamental din Prešov) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Recuperarea, în cadrul unei proceduri de executare desfășurate în temeiul unei hotărâri arbitrale, a unei sume care decurge dintr-o clauză abuzivă contrară jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene constituie o încălcare gravă a dreptului Uniunii?

2) Răspunderea unui stat membru pentru încălcarea dreptului [Uniunii] poate interveni înainte ca partea din procedură să epuizeze toate căile de atac de care dispune în conformitate cu ordinea juridică a statului membru, în cadrul unei proceduri de executare a unei hotărâri? Având în vedere situația de fapt din cauză, o astfel de răspundere a statului membru poate, în acest caz, să intervină chiar înainte de închiderea procedurii de executare și înainte de a fi epuizată posibilitatea reclamantei de a solicita restituirea plății nedatorate?

3) În cazul unui răspuns afirmativ, acțiunea unui organ, precum cea descrisă de reclamantă, ținând seama de situația de fapt din speță, mai precis de pasivitatea absolută a reclamantei și de neepuizarea tuturor căilor de atac de care dispune în conformitate cu dreptul statului membru, constituie o încălcare suficient de gravă a dreptului [Uniunii]?

4) În cazul în care, în prezenta speță, sunt întrunite condițiile unei încălcări suficient de grave a dreptului [Uniunii], suma solicitată de reclamantă corespunde prejudiciului pentru care răspunde statul membru? Este posibil ca prejudiciul astfel înțeles să fie asimilat creanței recuperate, care constituie o îmbogățire fără justă cauză?

5) Acțiunea întemeiată pe îmbogățirea fără justă cauză, înțeleasă drept cale de atac, are prioritate față de acțiunea în despăgubire?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la întrebările prima-a treia

16 Prin intermediul primelor trei întrebări, care trebuie examinate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă și în ce condiții o încălcare a dreptului Uniunii, care decurge dintr-o decizie judecătorească, pronunțată în cadrul unei proceduri de executare silită a unei hotărâri arbitrale prin care s-a admis o cerere de obligare la plata unor creanțe în aplicarea unei clauze contractuale care trebuie considerată ca fiind abuzivă, constituie o încălcare „suficient de gravă” a unei norme a dreptului Uniunii, de natură să angajeze răspunderea extracontractuală a statului membru în cauză.

17 În acest context, respectiva instanță ridică problema dacă împrejurarea că procedura de executare nu este încheiată, că persoana care face obiectul său a demonstrat o pasivitate absolută și că aceasta nu a epuizat toate căile de atac și legale, precum o cerere de restituire a plății nedatorate, de care dispune în ordinea juridică respectivă, are o incidență în această privință.

18 Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, principiul răspunderii statului pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile este inerent sistemului tratatelor pe care aceasta din urmă se întemeiază (a se vedea Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții, C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428, punctul 35, Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 31, precum și Hotărârea din 14 martie 2013, Leth, C-420/11, EU:C:2013:166, punctul 40).

19 Acest principiu este valabil pentru orice caz de încălcare a dreptului Uniunii de către un stat membru, indiferent care este autoritatea publică autoare a acestei încălcări (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 32, Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 31, Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punctul 30, precum și Hotărârea din 25 noiembrie 2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punctul 46).

20 Respectivul principiu este de asemenea aplicabil, în anumite condiții, atunci când încălcarea în cauză rezultă dintr-o decizie a unei instanțe naționale de ultim grad. Astfel, având în vedere rolul esențial jucat de puterea judecătorească în protecția drepturilor de care beneficiază particularii în temeiul normelor dreptului Uniunii și circumstanța că o instanță de ultim grad reprezintă, prin definiție, ultima instanță în fața căreia aceștia pot invoca drepturile conferite de aceste norme, Curtea a considerat că deplina eficacitate a acestora din urmă ar fi repusă în discuție, iar protecția acestor drepturi ar fi slăbită dacă s-ar exclude ca particularii să poată obține, în anumite condiții, repararea prejudiciilor care le sunt cauzate printr-o încălcare a dreptului Uniunii imputabilă unei decizii a unei instanțe naționale de ultim grad (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctele 32-36 și 59, Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punctul 31, precum și Hotărârea din 9 septembrie 2015, Ferreira da Silva e Brito și alții, C-160/14, EU:C:2015:565, punctul 47).

21 Revine instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă această situație se regăsește în deciziile din 15 și din 16 decembrie 2008, în discuție în litigiul principal.

22 În același timp, trebuie amintit că, în ceea ce privește condițiile de angajare a răspunderii statului pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile, Curtea a statuat în repetate rânduri că particularii vătămați au un drept la repararea prejudiciului dacă sunt îndeplinite trei condiții, și anume ca norma de drept al Uniunii încălcată să aibă ca obiect conferirea de drepturi particularilor, încălcarea acestei norme să fie suficient de gravă și să existe o legătură directă de cauzalitate între respectiva încălcare și prejudiciul suferit de acești particulari (a se vedea în special Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 51, Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 51, precum și Hotărârea din 14 martie 2013, Leth, C-420/11, EU:C:2013:166, punctul 41).

23 Răspunderea unui stat membru pentru prejudiciile cauzate printr-o decizie a unei instanțe de ultim grad care încalcă o normă de drept al Uniunii este guvernată de aceleași condiții (a se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 52).

24 În ceea ce privește în special cea de a doua condiție dintre cele vizate la punctul 22 din prezenta hotărâre, această răspundere poate fi angajată numai în cazul excepțional în care instanța națională de ultim grad a încălcat în mod vădit dreptul aplicabil (a se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 53, precum și Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punctele 32 și 42).

25 Pentru a stabili dacă există o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii, trebuie ținut cont de toate elementele care caracterizează situația care este prezentată instanței naționale. Astfel, potrivit jurisprudenței Curții, printre elementele care pot fi luate în considerare în această privință figurează în special gradul de claritate și de precizie a normei încălcate, întinderea marjei de apreciere pe care această normă o lasă autorităților naționale, caracterul intenționat sau neintenționat al neîndeplinirii obligației sau al prejudiciului produs, caracterul scuzabil sau nescuzabil al unei eventuale erori de drept, împrejurarea că atitudinile adoptate de o instituție a Uniunii au putut contribui la adoptarea sau la menținerea unor măsuri sau a unor practici naționale contrare dreptului Uniunii, precum și neexecutarea de către instanța în cauză a obligației sale de trimitere preliminară în temeiul articolului 267 al treilea paragraf TFUE (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 56, Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctele 54 și 55, precum și Hotărârea din 12 decembrie 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, punctul 213).

26 În orice caz, o încălcare a dreptului Uniunii este suficient de gravă atunci când a intervenit cu încălcarea vădită a jurisprudenței Curții în domeniu (a se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 56, Hotărârea din 12 decembrie 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, punctul 214, și Hotărârea din 25 noiembrie 2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punctul 52).

27 În ceea ce privește litigiul principal, presupunând că, în deciziile sale din 15 și din 16 decembrie 2008, Okresný súd Prešov (Tribunalul Departamental din Prešov) s-ar fi pronunțat în ultimă instanță, ar trebui, așadar, în plus ca, prin acestea, respectiva instanță să fi săvârșit o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii, prin nerespectarea vădită a dispozițiilor Directivei 93/13 sau a jurisprudenței Curții referitoare la aceasta.

28 În această privință, este necesar să se arate că, potrivit jurisprudenței Curții, sistemul de protecție a consumatorilor prevăzut de Directiva 93/13 implică recunoașterea posibilității instanței naționale de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze (a se vedea în acest sens Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial și Salvat Editores, C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346, punctele 26, 28 și 29, Hotărârea din 21 noiembrie 2002, Cofidis, C-473/00, EU:C:2002:705, punctele 32 și 33, precum și Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, punctele 27 și 28).

29 Desigur, la punctul 38 din Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675), Curtea a recunoscut că, în principiu, natura și importanța interesului public pe care se întemeiază protecția pe care Directiva 93/13 o asigură consumatorilor ar putea chiar să justifice obligația instanței naționale de a aprecia din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale și, prin aceasta, de a compensa dezechilibrul care există între consumator și profesionist. Cu toate acestea, în hotărârea menționată, Curtea nu a dedus nicio consecință din respectiva considerație, întrucât era sesizată cu problema dacă un consumator poate invoca nulitatea unei convenții arbitrale pentru prima dată în fața instanței naționale sesizată cu o acțiune în anularea unei hotărâri arbitrale.

30 Numai în Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, punctul 32), Curtea a indicat în mod clar că rolul atribuit instanței naționale de dreptul Uniunii nu se limitează doar la simpla posibilitate de a se pronunța cu privire la caracterul eventual abuziv al unei clauze contractuale care intră în domeniul de aplicare al respectivei directive, ci implică și obligația de a examina din oficiu acest aspect de îndată ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest sens.

31 Astfel, începând cu această hotărâre, Curtea a amintit în repetate rânduri această obligație care revine instanței naționale (a se vedea în special Hotărârea din 14 iunie 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, punctele 42 și 43, Hotărârea din 21 februarie 2013, Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, punctul 22, precum și Hotărârea din 1 octombrie 2015, ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, punctul 41).

32 În special, Curtea a statuat că, de îndată ce instanța națională sesizată cu o acțiune în executarea silită a unei hotărâri arbitrale definitive dispune de elementele de drept și de fapt necesare, aceasta este obligată să efectueze din oficiu un control al caracterului abuziv al clauzelor contractuale pe care este întemeiată creanța constatată în această hotărâre potrivit dispozițiilor Directivei 93/13, atunci când, în temeiul normelor de procedură interne, trebuie, în cadrul unei proceduri de executare similare, să aprecieze din oficiu dacă astfel de clauze sunt contrare normelor naționale de ordine publică (a se vedea în acest sens Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, punctul 53, Ordonanța din 16 noiembrie 2010, Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, punctele 51, 53 și 54, precum și Hotărârea din 27 februarie 2014, Pohotovosť, C-470/12, EU:C:2014:101, punctul 42).

33 În consecință, nu se poate considera că o instanță națională care, anterior Hotărârii din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), s-a abținut să aprecieze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale care intra în domeniul de aplicare al Directivei 93/13, în condițiile în care dispunea de elementele de drept și de fapt necesare în acest sens, a încălcat în mod vădit jurisprudența Curții în materie și, prin urmare, a săvârșit o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii.

34 În speță, trebuie constatat că deciziile din 15 și din 16 decembrie 2008, în discuție în litigiul principal, sunt anterioare acestei hotărâri.

35 Prin urmare, rezultă că nu este necesar să se aprecieze dacă împrejurarea că procedura de executare în discuție în litigiul principal nu este închisă, că persoana care face obiectul acesteia a demonstrat o pasivitate absolută sau că aceasta nu a epuizat toate căile de atac și legale, precum o cerere de restituire a plății nedatorate, de care dispune în ordinea juridică respectivă, are o incidență asupra angajării răspunderii statului membru respectiv pentru prejudiciile cauzate particularilor ca urmare a încălcărilor dreptului Uniunii prin decizii judecătorești precum cele din 15 și din 16 decembrie 2008, în discuție în litigiul principal.

36 În aceste condiții, este necesar să se răspundă la prima, la a doua și la a treia întrebare după cum urmează:

— Răspunderea unui stat membru pentru prejudiciile cauzate particularilor ca urmare a unei încălcări a dreptului Uniunii printr-o decizie a unei instanțe naționale nu este susceptibilă să fie angajată decât dacă această decizie provine de la o instanță de ultim grad a acestui stat membru, ceea ce revine instanței de trimitere să verifice în ceea ce privește litigiul principal. Dacă această situație se regăsește în speță, o decizie a respectivei instanțe naționale de ultim grad nu poate constitui o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii, de natură să angajeze răspunderea menționată, decât dacă, prin această decizie, respectiva instanță a încălcat în mod vădit dreptul aplicabil sau dacă această încălcare intervine în pofida existenței unei jurisprudențe consacrate a Curții în materie.

— Nu se poate considera că o instanță națională care, anterior Hotărârii din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), s-a abținut, în cadrul unei proceduri de executare silită a unei hotărâri arbitrale prin care s-a admis o cerere de obligare la plata unor creanțe în aplicarea unei clauze contractuale care trebuie considerată ca fiind abuzivă, în sensul Directivei 93/13, să aprecieze din oficiu caracterul abuziv al acestei clauze, în condițiile în care dispunea de elementele de drept și de fapt necesare în acest sens, a încălcat în mod vădit jurisprudența Curții în materie și, prin urmare, a săvârșit o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii.

Cu privire la a patra și la a cincea întrebare

37 Prin intermediul celei de a patra și al celei de a cincea întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă valoarea prejudiciului cauzat prin eventuala încălcare a dreptului Uniunii în discuție în litigiul principal corespunde cu cea a despăgubirii solicitate de doamna Tomášová, dacă aceasta poate fi asimilată valorii creanței recuperate în mod efectiv, și anume cea a îmbogățirii fără justă cauză a beneficiarului hotărârii arbitrale, și dacă o acțiune care urmărește obținerea despăgubirii pentru acest prejudiciu este subsidiară exercitării unei acțiuni în restituirea plății nedatorate.

38 În această privință, trebuie amintit că, atât timp cât condițiile privind angajarea răspunderii statului sunt îndeplinite, ceea ce revine instanțelor naționale să stabilească, statul este ținut să repare prejudiciul cauzat în cadrul dreptului național al răspunderii, condițiile stabilite de legislațiile naționale în materia reparării prejudiciilor neputând fi mai puțin favorabile decât cele referitoare la cereri asemănătoare de drept intern (principiul echivalenței) și nici concepute astfel încât să facă, în practică,

imposibilă sau excesiv de dificilă obținerea reparării prejudiciului (principiul efectivității) (se vedea Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții, C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428, punctul 42, Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 58, Hotărârea din 24 martie 2009, Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178, punctul 31, Hotărârea din 25 noiembrie 2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punctul 62, precum și Hotărârea din 9 septembrie 2015, Ferreira da Silva e Brito și alții, C-160/14, EU:C:2015:565, punctul 50).

39 Rezultă de aici că normele referitoare la evaluarea unui prejudiciu cauzat printr-o încălcare a dreptului Uniunii sunt determinate de dreptul național al fiecărui stat membru, înțelegându-se că reglementările naționale care stabilesc aceste norme trebuie să respecte principiile echivalenței și efectivității.

40 Situația este aceeași în ceea ce privește corelația dintre o cerere prin care se urmărește obținerea reparării unui astfel de prejudiciu și celelalte căi de atac eventual prevăzute de ordinea juridică a statului membru în cauză, precum o acțiune în restituirea plății nedatorate.

41 În aceste condiții, este necesar să se răspundă la a patra și la a cincea întrebare că normele referitoare la repararea unui prejudiciu cauzat printr-o încălcare a dreptului Uniunii, precum cele privind evaluarea unui astfel de prejudiciu sau corelația dintre o cerere prin care se urmărește obținerea acestei reparații și celelalte căi de atac eventual disponibile, sunt stabilite de dreptul național al fiecărui stat membru, cu respectarea principiilor echivalenței și efectivității.

Cu privire la cheltuielile de judecată

42 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera întâi) declară:

1) **Răspunderea unui stat membru pentru prejudiciile cauzate particularilor ca urmare a unei încălcări a dreptului Uniunii printr-o decizie a unei instanțe naționale nu este susceptibilă să fie angajată decât dacă această decizie provine de la o instanță de ultim grad a acestui stat membru, ceea ce revine instanței de trimitere să verifice în ceea ce privește litigiul principal. Dacă această situație se regăsește în speță, o decizie a respectivei instanțe naționale de ultim grad nu poate constitui o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii, de natură să angajeze răspunderea menționată, decât dacă, prin această decizie, respectiva instanță a încălcat în mod vădit dreptul aplicabil sau dacă această încălcare intervine în pofida existenței unei jurisprudențe consacrate a Curții în materie.**

   Nu se poate considera că o instanță națională care, anterior Hotărârii din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), s-a abținut, în cadrul unei proceduri de executare silită a unei hotărâri arbitrale prin care s-a admis o cerere de obligare la plata unor creanțe în aplicarea unei clauze contractuale care trebuie considerată ca fiind abuzivă, în sensul Directivei 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, să aprecieze din oficiu caracterul abuziv al acestei clauze, în condițiile în care dispunea de elementele de drept și de fapt necesare în acest sens, a încălcat în mod vădit jurisprudența Curții în materie și, prin urmare, a săvârșit o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii.

2) **Normele referitoare la repararea unui prejudiciu cauzat printr-o încălcare a dreptului Uniunii, precum cele privind evaluarea unui astfel de prejudiciu sau corelația dintre o cerere prin care se urmărește obținerea acestei reparații și celelalte căi de atac eventual disponibile, sunt stabilite de dreptul național al fiecărui stat membru, cu respectarea principiilor echivalenței și efectivității.**

Semnături